

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Pidätkö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita:

Oikeuksien turvaaminen on kannatettava tavoite, mutta Suomen sosiaaioikeudellinen seura on huolissaan siitä, että laki nyt toteuttaa tavoitteet tavalla, joka heikentää monien asiakkaiden oikeudellista asemaa ja siten lisää epävarmuutta ja vähentää oikeusvarmuutta. Esimerkiksi itsenäinen elämä, yhdenvertaisuus ja vammaisuuden sosiaalinen malli on poistettu nyt uudesta ehdotuksesta lakitekstin tasolla. Lain tarkoitus on kuitenkin pohjautua perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kuten YK:n vammaissopimuksen keskeisiin tavoitteisiin toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskuntaan, tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. SSOS huomauttaa myös, että tämä nyt käytännössä toteutetaan säästölakina.

SSOS haluaa myös tietää, miten riittävät sosiaalityön resurssit turvataan, jotta todellinen palvelutarpeen arvio ja asiakkaiden asianmukainen kuuleminen toteutetaan jatkossa asiakassuunnitelmaa ja palvelutarpeen arviota tehdessä. Nykyisin sosiaalityöntekijöillä on voinut olla jopa satoja asiakkaita, mikä tekee yksilöllisen arvioimisen ja tukemisen hyvin vaikeaksi, ellei mahdottomaksi. Jotta sekä yksilöiden että toimialan hallinnollinen taakka kevenee käytännössä, tulee päätöksiä lähtökohtaisesti tehdä toistaiseksi voimassa oleviksi, kuten 2023 hyväksytyssä laissa linjataan. SSOS on kuitenkin huolissaan siitä, että mahdollisuus avata lainvalintaa ja esimerkiksi asiakasmaksujen suurempaa jyvittämistä saattaa pahimmillaan vaarantaa myös tämän tavoitteen pidempiaikaisista päätöksistä, lisäten yhteiskunnan resurssien sitomista hallinnolliseen työhön.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Vaikka tavoitteet ovat sinänsä kannatettavia, tarkoittaa lakimuutos käytännössä heikennystä nykyiseen nähden ja vuonna 2023 hyväksytyyn lakiin nähden. SSOS yhtyy siihen, että rajaamalla asiakasmääriä voidaan tavallaan katsoa, että palvelujärjestelmän kestävyyttä vahvistetaan. Ongelmallista on kuitenkin se, että tämä tapahtuu asiakkaan asemaa ja oikeusturvaa heikentävällä tavalla, joka voidaan myös nähdä perusoikeuksien heikentämiskiellon vastaisena asiana koska heikennys tässä laajuudessa ei ole välttämätön. Mielestämme nyt tehty muutos ei ota huomioon YK:n vammaisopimuksen tavoitteita vammaisen henkilön yhdenvertaisesta, tasa-arvoisesta, yksilölliset tarpeet huomioivasta yhteiskuntaan osallistumisesta. Esimerkiksi hallitus oli varannut tämän lain toteuttamiseen 100 miljoonaa, josta käytetään nyt vain noin 30 miljoonaa, joka alittaa myös Marinin hallituksen linjaamat lisäresurssit.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Olemme osittain eri mieltä. Ajatus kehittää muita sosiaalihuollon palveluita on kannatettava, mutta pelkäämme että laki ei käytännössä tule toteutumaan tällä tavalla. Tähän on kaksi syytä.

Ensinnäkin hyvinvointialueet ovat alirahoitettuja ja hallitus esittää vielä lisää leikkauksia sosiaalihuollon palveluihin, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että sosiaalihuollon palveluita ei kehitetä vaan karsitaan.

Toiseksi, koska sosiaalihuollon palveluiden mittatikuksi on laitettu ”järjestettävissä” eikä tosiasiallisesti saatavilla oleva palvelu, voi tämä johtaa siihen, että kannusteita sosiaalihuollon palvelujen kehittämiseen ja riittävään resurssointiin ei samalla tavalla synny.

Kahden edeltävän näkökulman lisäksi on myös kolmas merkittävä näkökulma. Luottamuksensuoja on jo olemassa olevan lainsäädännön kohdalla usein ollut heikko

argumentti. Voidaanko näitä oikeutettuja odotuksia enää vaatia, mikäli lainsäädäntö merkittävässä määrin muuttuu? Eikö tämä silloin heikennä myös oikeutettujen odotusten ja siten luottamuksen suojan tasoa?

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Vaikka säännös on tietyiltä osin johdonmukainen, tarkoittaa se käytännössä samaa kuin ikärajaus, vaikka se onkin sanoitettu nyt hieman toisin. Muotoilu on nyt hyvin tulkinannvarainen ja

mahdollistaa potentiaalisesti mielivaltaiset ratkaisut. Miten yhdenvertaisuus tai tavanomainen elämä määritellään ja toteutuu, jos elämänvaihe on tavallisuudesta poikkeava? Tai jos vammaisen henkilön oman näköinen elämä, eroaa tavanomaisesta? Mitä on tavanomainen elämä yhä individuaalisemmassa maailmassa? SSOS-seuran mukaan jokaiselle tulee taata oikeus yksilöllisiin ja riittäviin palveluihin. Yhdenvertaisen yhteiskuntaan osallistumisen mahdollisuus tulisi toimia tässä merkittävänä mittatikkuna.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Huomioiden hyvinvointialueen vaikean rahoitustilanteen ja sosiaalisten oikeuksien laiminlyömyksen heikot seuraukset, on todennäköistä, että aiottu suurempi henkilömäärä tulee jatkossa siirtymään sosiaalihuoltolain palveluiden piiriin, koska hyvinvointialueilla on taloudellisia kannustimia tarjota ne sosiaalihuoltolain mukaisina maksullisina ja rajatumpina palveluina lähes maksuttomien vammaispalveluiden sijaan. Monet lain tärkeistä uudistuksista kuten asumisen tuki ja lyhytaikainen huolenpito voivat tällöin jäädä kuolleiksi kirjaimiksi. Näistä heikennyksistä tulisi tehdä tarkemmat lapsi- ja vammaisvaikutusten arviot sekä vaikutukset perheiden hyvinvointiin ja yhdenvertaisuuteen. Myös työssäkäyvien omaisten asemaa tulisi huomioida vaikutusarvioissa näiden muutosten myötä.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Ajatus on kannatettava, mutta toteutus ei ole tarpeeksi velvoittava, sillä asiakasmaksulain 11 § muotoilu on varsin heikosti velvoittava. Sen soveltaminen myös todennäköisesti vaatii paljon resursseja asianomaisilta, jolloin se voi asettaa vammaiset tai perheet, joilla on vähemmän resursseja asioiden hoitoon, muita heikompaan asemaan. Esimerkiksi terveydenhuollossa tämän soveltamisessa on ollut suuria vaikeuksia, koska maksuttomuuden tai maksujen alentaminen on tehty varsin vaikeaksi ja työlääksi.

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

Suomen sosiaali oikeudellinen seura on huolissaan lainsäädäntömuutoksen lähtökohdista. Esitysluonnoksesta piiryy kuva, että vammaispalveluiden ja subjektiivisten oikeuksien piiriin pääsee nykyisin liian helposti. Tämä ei yleisesti ottaen pidä paikkaansa, vaan esim. henkilökohtaisen avun saaminen edellyttää usein pitkää prosessia ja tarkkoja selvityksiä. Hyvinvointialueilla tai aikaisemmin kunnissa ei ole ollut sellaisia resursseja, joihin tukeutuen sosiaalityöntekijät olisivat voineet kevyin perustein myöntää esimerkiksi henkilökohtaista apua. Ollaanko tässä mahdollisesti ratkaisemassa ongelmaa, jota ei ole?

Mikäli esitys tämänkaltaisena hyväksytään, on olemassa vaara asiakkaiden aseman heikentymisestä. Uudistus voi vaarantaa itsenäisen elämän toteutumisen tavalla, joka on ristiriidassa sekä YK:n vammaisyleissopimuksen 19 artiklan ja sosiaalisten oikeuksien heikennyskiellon kanssa. Esityksessä ei mikään ole parempaa kuin voimassa oleva laki tai viime syksynä hyllytetty esitys, vaan ehdotettu muutos kiristäisi aiempia kriteerejä. Kehitysvammalain yhdistäminen tähän esitettyyn lakiin ei tuo parannusta kellekään.

Talous yksinään näyttää ohjaavan muutostavoitteita. Tämän seurauksena on olemassa vaara, että yhä useampi apua hakeva joutuu avuttomaan tilaan ja rajasuhteellisuudet palveluihin lisääntyvät sosiaalihuoltolakia sovellettaessa. On pelättävissä, että tulevaisuudessa tulee sellaisia väliinputoajia, jotka eivät ole oikeutettuja mihinkään. Sosiaaliturvaa on jo leikattu ja lisäleikkaukset näyttävät nyt kohdistuvan apua eniten tarvitseviin.

Seuramme katsoo, että esitys ei ole vielä valmis. Lain valmistelua tulisi jatkaa täsmällisempien sanamuotojen löytämiseksi. Ensi vuoden alusta tulisi vuoden 2023 lakiehdotus saattaa sellaisenaan voimaan. Vaihtoehtoisesti koko vammaispalvelu-uudistus tulisi siirtää myöhemmäksi ja jatkaa voimassa olevan lain soveltamista. Voimassa oleva palvelulaki on nyt esitettyä uudistusta selkeämpi ja sen soveltaminen on vakiintunut.

Mattila Yrjö
Suomen sosiaalioikeudellinen seura ry